

ISSN 0350-185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXIV, св. 2

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Александар Лома, др Алина Маслова, др Софија Милорадовић,
др Мирослав Николић, др Слободан Павловић, др Предраг Пипер,
др Слободан Ремејнић, др Живојин Сјанојчић, др Јелица Сјојановић,
др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Предраг Пипер

БЕОГРАД
2018

ISSN 0350-185X, – Књ. 74, св. 2 (2018), стр. 199–215

УДК: 811.163.41'373.611

811.163.41'367

COBISS.SR-ID 271887628

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI1802199M>

Примљено: 15. фебруара 2018.

Прихваћено: 25. јуна 2018.

Оригинални научни рад

ГОРАН Б. МИЛАШИН*

Универзитет у Бањој Луци

Филолошки факултет

Студијски програм српског језика и књижевности

УНИВЕРБИЗАЦИЈА ИЗ УГЛА СРПСКЕ ДЕРИВАТОЛОГИЈЕ**

Универбизација се у дериватологији најчешће дефинише као творбени поступак којим се вишечлана синтаксичка конструкција као мотиватор претвара у једну једину ријеч. Међутим, када се погледају примјери који се у српској науци о творби ријечи наводе као илустрација универбизације, стиче се утисак да још увијек није потпуно разјашњено шта је, заправо, овај процес и по чему се он разликује од осталих творбених начина: класичне суфиксације, композиције, синтаксичке творбе и сл. С тим у вези јесу и основни задаци овог рада: да се представе различити погледи на универбизацију у србистици, да се они упореде са ставовима о овом питању у славистичкој, англистичкој и германистичкој литератури, те да се понуде нека потенцијална рјешења.

Кључне ријечи: универбизација, српска дериватологија, синтаксичка конструкција, мотиватор, дерадиксација.

1. Анализирајући дериватолошки појмовно-терминолошки апарат у србистици, односно сербокроатистици, Божо Ћорић је пошао од оцјене Ранка Бугарског да науку о језику уопште карактерише „несистематска, повремено произвољна и чак хаотична употреба термина“, те је констатовао како се она може „прихватити и кад је реч о творбеном терминолошком микросистему“ (Ћорић 2008: 7). Овакав свој закључак базирао је на сљедећим особеностима: 1)

* goran.milasin@flf.unibl.org

** Рад је изложен на осамнаестој међународној научној конференцији Комисије за творбу ријечи при Међународном комитету слависта, одржаној 4–7. априла 2017. године у Сарајеву.

широко се употребљавају двочлани термини, тј. терминологизоване синтагме; 2) из практичних разлога често се елидира један члан синтагме (*ѿворба* умјесто *ѿворба ријечи*); 3) изражен је дублетизам (типа *дериваѿи* = *изведеница*); 4) низ термина је вишезначан; 5) интернационални термини нису бројни, али су фреквентни; 6) уочљива је недоследност у употреби дублетних парова – негдје је, наиме, чешћи домаћи, а негдје страни термин (Исто: 7–11). Ћорић у овом тексту није проблематизовао термин *универбизација*, али увид у србистичку дериватолошку литературу показује да он, првенствено због своје вишезначности, и те како заслужује пажњу. У складу с тим јесу и основни циљеви овог рада: да се представе различити погледи на универбизацију у србистици, да се они упореде са ставовима о овом процесу у славистичкој, енглеској и њемачкој литератури, те да се понуде нека потенцијална рјешења уочених проблема.

1.1. Оно што се већ на први поглед може уочити јесте дублетизам: *универбација* – *универбизација*. Ћорђе Оташевић (1997: 52) наводи још термина којима се у славистици означава овај процес, као што су: *универбализација*, *кондензација*, *семантичка кондензација*, *брахилогизација*, *суфиксална суйсѿианѿивизација*, али они нису заступљени у србистичкој литератури. И творенице настале овим процесом код нас се различито именују: *универб*, *универбаѿи*, *универбизам*, па чак једнако као и процес – *универбација*. Овај посљедњи случај, који се може сматрати најнеприкладнијим рјешењем,¹ забиљежен је у нашој засад најцјеловитијој дериватолошкој студији, *Творби речи у савременом срѿском језику* Ивана Клајна.² Наиме, Клајн је пошао од става Боже Ћорића из, колико нам је познато, првог рада овог аутора посвећеног творбеном процесу који је предмет нашег истраживања – *О неким ѿворбеним моделима са сѿиановиѿија језичке економије* (1991). Ћорић ту каже: „Под универбизацијом (универбацијом) ће се овде подразумевати поступак (*и резултат*) претварања вишечланих синтаксичких конструкција у једну једину реч творбеним средствима“ (1991: 327, подвукао Г. М.). Иако се у том раду ниједном сама

¹ На неоправданост оваквог именовања указано је и у Маролевић 2007: 511.

² Универбизација се помиње у другом тому (Клајн 2003), у дијелу посвећеном суфиксацији.

твореница не назива *универбизацијом* нити *универбацијом*, већ *универбизованом именичком изведеницом*, *универбизованом формом*, *краћом формом* односно *варијантом синтагматског назива*, именица *резултат* из Ћорићевог објашњења навела је Клајна да и изведенице означи као *универбације*, што се види из реченице: „Наравно, универбацијом не сматрамо сваку изведеницу у чијој се дефиницији јавља реч од исте основе (иначе би малтене свака изведеница била универбација), него само оне које очигледно представљају скраћење већ постојећег дужег израза“ (КЛАЈН 2003: 9, подвукао Г. М.).

1.2. Међутим, ако и оставимо по страни дублетизам, остаје нам и даље најважнији проблем – садржај, тј. оно што се тим терминима означава. Како бисмо јасније представили проблем о којем говоримо, осврнућемо се на сâм термин *универбизација*, затим на становишта о овом процесу у славистичкој и другој, првенствено енглеској и њемачкој литератури, те ћемо дати кратак, мање-више хронолошки преглед србистичких радова који се баве процесом претварања вишечланих синтаксичких конструкција у једну ријеч.

2. Као што је познато, појам *универбизација* у словенској се дериватологији јавио и проширио захваљујући, у првом реду, радовима Милоша Докулила (DOKULIL 1962), Милоша Хелцла (HELCL 1963) и Алојза Једличке (JEDLIČKA 1969), који су се ослањали на теоријске поставке Александра В. Исаченка.³ Ипак, од самог почетка јасно се уочава проблем у вези с употребом овог појма, односно термина, будући да он има своје уже и шире значење, те самим тим своје кориснике тешко усмјерава на прави пут. Наиме, он, ако се узме мотивна основа из које је изведен, а то су латинске ријечи *unus* – ’један’ и *verbum* – ’ријеч’, означава процес чији је резултат једна ријеч. Ништа прецизније се из самог термина не може сазнати, те је упутно консултовати лингвистичке рјечнике.

2.1. У *Енциклопедијском рјечнику модерне лингвистике* Дејвида Кристала (KRISTAL 1988, CRYSTAL 2008), међутим, нема одреднице *универбација/универбизација*. Исти је случај и са *Језгровићим оксфордским рјечником лингвистике* (*The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*) Питера Матјуза (MATTHEWS 2007), као и са *Рјечником енглеске граматики* (*A Glossary of English Grammar*) Џефрија Лича

³ В. о томе JEDLIČKA 1982: 113–114.

(ЛЕЕЧ 2006). С друге стране, у *Енциклопедијском рјечнику лингвистичких назива* Рикарда Симеона (1969) одредница *универбација* постоји. Ту се наводи како се овим термином означава спајање у неправу сложеницу ријечи од којих свака задржава властито значење, а да је то процес који треба разликовати од творбе атрибутивне или апозитивне сложенице у којој коначно значење није тачан збир значења мотивних ријечи (SIMEON 1969: 667). У *Рјечнику језикословља* (*Lexikon der Sprachwissenschaft*, 2002), чија је ауторка Хадумод Бусман, универбизација се дефинише као процес и резултат спајања вишечлане синтаксичке конструкције у једну ријеч (*Sozialleistung* ← *soziale Leistung*, *Achtstudenten* ← *Arbeitstag von acht Stunden*, *das Zu-sich-selbst-Finden*), чиме се остварује једноставност израза (BUSSMANN 2002: 722). Овакво тумачење налазимо и у MEIBAUER et al. 2007: 312–313, а од њега се полази и у FLEISCHER–BARZ 2012, монографији посвећеној творби ријечи у њемачком језику.

2.2. Универбизацији се у англистици слично приступа, што се може закључити на основу књиге *Лексикализација и језичке промјене* (*Lexicalization and Language Change*, 2005), ауторки Лорел Бринтон и Елизабете Клос Труго, гдје се овај процес назива још и *унификацијом* (*unification*), а дефинише се као лексикализација синтагме: *handicap* ← *hand in the cap*, *mother-in-law* и сл. (в. BRINTON–TRAUGOTT 2005: 48–50, као и тамо наведену литературу). Важно је поменути и то да се универбизација на овом мјесту разматра и у дијахронији, а не искључиво као нов процес. Разлика се огледа у томе што су новији универби семантички прозирнији, а старији су углавном претрпјели неке фонетске промјене (Исто: 49).

2.3. У славистици, међутим, термин *универбизација* има своје уже и шире значење, што се може видјети из исцрпног прегледа литературе датог у ОТАШЕВИЋ 1997. Наиме, као што је у том тексту уочено, у словенској науци о језику универбизацијом се сматрају: 1) творба моноксемних номината на основу вишечланих (мотивисаних) назива, и то: а) деривацијом (*неуиџронска бомба* – *неуиџронка*); б) супстантивизацијом (*разредни сџарјешина* – *разредни*); метонимијом (*иџредмеџи од сребра* – *сребро*)⁴;

⁴ Оташевић овај тип сматра синегдохом, али је, заправо, ријеч о метонимији заснованој на формули МАТЕРИЈАЛ – ПРОИЗВОД од ТОГ МАТЕРИЈАЛА (уп. Драгићевић 2010: 170).

композицијом (*йрволигаш – играч йрве лиге*); 2) симплификација вишечланих назива: а) контекстна (*Влада Републике Србије – Влада*); б) скраћивањем (*Српска академија наука и уметности – САНУ*); 3) замјена описног израза изведеницом (*йрекидач – онај који шйпражује с йрекидима*)⁵ (ОТАШЕВИЋ 1997: 53). Дакле, овим појмом обухваћени су најразличитији творбени начини: деривација, композиција, семантичка творба, транспозиција (конверзија), тј. лексикализована и контекстуална супстантивизација, па чак и примјери скраћивања, који и не спадају директно у предмет проучавања дериватологије, већ су у уској вези с ортографијом. Међутим, може се примијетити да најуже дефиниције универбом „сматрају само такву мотивисану реч са којом упоредо постоји синонимна синтагма (с мотивишућом речју у својем саставу), која има карактер устаљене језичке номинације“ (ОТАШЕВИЋ 1997: 53). У наредном дијелу текста представимо шта се све у нашој науци сматра универбизацијом, односно универбима.

3. Марија Анчић Обрадовић (1968–1969) прва је код нас писала о изведеним именицама које су мотивисане семантички еквивалентним синтагмама. Ова ауторка их је посматрала као производ тежње ка језичкој економији, тј. као резултат укључивања значења или *семантичке кондензације*. Иако се првенствено бавила примјерима из руског језика, забиљежила је и неке домаће: *кримић ← криминални филм*, *шереињак ← шереињи аутомобил*, *документиарац ← документиарни филм*, *жвака ← жвакаћа гума* (ANČIĆ OBRADOVIĆ 1968–1969: 253).

3.1. Радмило Маројевић је универбизацију поменуо 1986. године, у раду који представља компаративну анализу руског и српског језика. Ту је констатовао како је овај творбени поступак шире распрострањен у руском језику (*пятилетний план → пятилетка*), „док се у српском засад среће само у жаргону (*Студенџски град → Студењак*)“.⁶ Из ове једне реченице и по једног примјера из руског и српског језика није могуће извести потпуно исправан закључак о томе шта Маројевић сматра универбизацијом, односно

⁵ Овдје Оташевић не даје примјер из српског језика, него из македонског, па смо се послужили твореницом наведеном у Ристић 2004: 193.

⁶ Цитирано према каснијем издању овог рада – Маројевић 2000: 59.

универбима, али је јасно да овим терминима даје уско значење. У то ће нас увјерити у својим каснијим текстовима. Нпр.:

Овде треба исџаћи да се о универбизацији као о новом, специјалном џију суфиксације може говорити само у ужем значењу термина (МАРОЈЕВИЋ 2007: 512).

Једна од нових џојава у џворби речи у савременом српском језику јесте универбизација. Али џошџо се џај термин користити и у ширем смислу, као џворба (једне речи) од групе речи, одмах да кажемо да није нова џојава ни суџџаниџвизација (џлавокоса девојка → џлаво-коса), ни класична суфиксација (сџаваћ-а хаџина → сџаваћница), него само суфиксална џворба именица од џридевско-именичке синџагме као џворбене базе џри чему се именица џворбене базе елидира а суфикс додаје на скраћену џридевску основу (МАРОЈЕВИЋ 2009: 16).

Важно је овдје примјетити да Маројевић као један од основних критеријума разликовања изведеница насталих универбизацијом од изведеница насталих класичном суфиксацијом истиче додавање суфикса на *скраћену* придјевску основу.

3.2. Ћорђе Оташевић је о универбацији писао у неколико наврата (1988, 1996. и 1997). Он се притом користио обликом *универбација*. У поменутом раду из 1997, као што је већ речено, пошао је од тога шта се све у славистичкој литератури подразумијева под универбизацијом, а затим је сузио значење тог термина, ограничивши га само на процес у којем се придјевско-именичка синтагма претвара у једну ријеч, и то тако што се именица као идентификујући члан синтагме испушта, а њену функцију преузима суфикс који се додаје детерминативу. Нигдје се не помиње скраћена придјевска основа као критеријум, а из самих примјера јасно је да то овај аутор и није узимао у обзир. Тако се на списку анализираних изведеница налазе и *масовка* и *генералка*, али и *насловница* (← *насловна сџрана*), *кулџурњак* (← *кулџурни радник*) и, на примјер, *сџамбеница* (← *сџамбена зграда*).

3.3. Божо Ћорић у својим текстовима наводи како се у литератури, нарочито њемачкој, универбизација схвата шире, али истиче како он разматра само скраћивање синтагматских назива по моделу суфиксалног типа, те да примјери типа *џакозвани* (← *џако звани*) нису настали универбизацијом, него срашћивањем (в. Ћорић 1996: 60–61). Међутим, ограђује се констатацијом да

је начин образовања твореница које он разматра само „један тип универбизације“ (Ћорић 1991: 327–328, Ћорић 2008: 161). И сам наслов његовог рада из 1996, *О суфиксалној универбацији у српском језику*, имплицира постојање и других врста универбизације, несуфиксалних.

У поменутом раду из 1991. Ћорић наводи како издвојени примјери – *генералка*, *масовка*, *моџорка*, *неонка*, *нуклеарка*, *саобраћајка*, *Тојчидерка* и *џоџалка* – за које сматра да су настали универбизацијом, припадају истом творбеном типу, те истиче:

Важна особина ових џворбених формација јесте окрњеност џворбене основе. (Анализом изведеница нуклеарка и неонка ујврђујемо да џворбену основу чине окрњени џридеви нуклеарни и неонски.) – Ћорић 1991: 330.

У радовима из 1996. и 2010, ипак, међу универбизоване формације убраја примјере типа *кулџурњак* (← *кулџурни човјек*), *џерейњак* (← *џерейни камион/воз*), који нису настали додавањем суфикса на скраћену придјевску основу. Из овога се може закључити да овај аутор из универбалних форми не искључује случајеве настале додавањем суфикса на пуну придјевску основу, него само оне који у творбеној бази имају окрњену придјевску основу сматра посебним творбеним типом.

3.3.1. Ћорић, међутим, у својим текстовима указује и на могућност вишеструке мотивације неких од изведеница, тј. евентуалну именичку природу њихове творбене базе. Као илустрацију навео је примјере лексема *џеџролејка*, *аџеџиленка* и *сџеаринка*, којима мотиватор могу бити синтагме *џеџролејска ламџа*, *аџеџиленска ламџа* и *сџеаринска свијећа*, али и *ламџа на џеџролеј*, *ламџа на аџеџилен*, *свијећа од сџеарина* (Ћорић 1991: 332, Ћорић 2008: 164–165).

3.4. Као веома важан за нашу тему показао се и рад Стане Ристић *Универбизација као средсџво ексџресивизације разговорне лексике*, објављен први пут 1995, а затим и 2004, у склопу ауторкине књиге *Ексџресивна лексика у српском језику*. У овом тексту, наиме, осим примјера у којима придјевска основа јесте скраћена (*Сџудењак*), међу универбе су убројане и изведенице код којих није такав случај (*џоловњак*, *џоловњача*, *забавњак*, *џемџераш* и сл.), али и примјери за које се у нашој дериватолошкој литератури обич-

3.6. Ранко Бугарски у својој студији о жаргону (2003, 2006) универбизацију разматра полазећи од радова Боже Ћорића и Стане Ристић. Милорад Радовановић у раду *Декомјозиција и универбизација* (2004) у потпуности прихвата Клајнову и Ћорићеву дефиницију универбизације, а онда, помало контрадикторно, наводи и поменути рад Стане Ристић без иједне огра-

де од примјера типа *дођош* ← 'онај који је дошао', *ћуџолог* ← 'онај који ћути', *миџинговаџи* ← 'држати митинг', *навалениџан* ← 'онај који наваљује' и сл. Радовановић не сажима најпрецизније ни Оташевићево схватање универбизације. Наиме, Оташевић, како правилно примјеђује Радовановић, јесте дао преглед схватања универбизације у славистичкој литератури, и то универбизације у ширем смислу, али је из његових примјера јасно (а то смо већ уочили) да он универбима сматра само творенице које замјењују синтагме, а добијене су додавањем суфикса на пуну и крњу основу придјева. На једном мјесту Оташевић и експлицитно каже да „ширење универбације замагљује разлику између универбата и 'обичних' афиксалних деривата“ (ОТАШЕВИЋ 1997: 53).

3.7. Верица Копривица у монографији *Творба именица од придева у чешком и српском језику* (2006) наводи да је универбизација „процес који се може тумачити као кондензација, 'преправљање' већ готовог израза који има структуру придев + именица, а прелази на структуру основа придева + суфикс“ (КОПРИВИЦА 2006: 145). Ова ауторка констатује да није лако разграничити обичну суфиксацију и универбизацију, да је процес универбизације веома жив, посебно у чешком језику, а из њених примјера види се да она не узима као критеријум то да ли је придјевска основа скраћена или не (Исто: 145–148).

3.8. Ни Софија Милорадовић (2009, 2012) приликом анализе музичког жаргона младих не узима у обзир овај критеријум. Она међу универбе сврстава лексеме типа: *акусџара* (← *акусџична гитџара*), *сенџиџи* (← *сенџимениџална мелодиџа*), али и забавњак (← *забавна музика / извођач забавне музике*), *дугмеџараџ* (← *музичар који свира хармонику дугмеџару*), *солфеџисџа* (← *особа која добро зна солфеџо*), те глаголске универбе, нпр. *фалиџираџи* (← *свираџи / џјеваџи фали*), *џезгариџи* (← *насиџуџаџи на џезгама за хонорар*) и сл. (в. МИЛОРАДОВИЋ 2009: 34–35, МИЛОРАДОВИЋ 2012: 63–64). Дакле, њено тумачење универбизације ближе је тумачењу Стане Ристић него Клајновом или Ћорићевом.

3.9. Као посљедњу илустрацију схватања универбизације у србистици узећемо рад Маријана Јелића *О универбизацији у џчеларској лексици* (2011). У том се раду универбизација схвата много шире. Осим примјера насталих додавањем суфикса на пуну

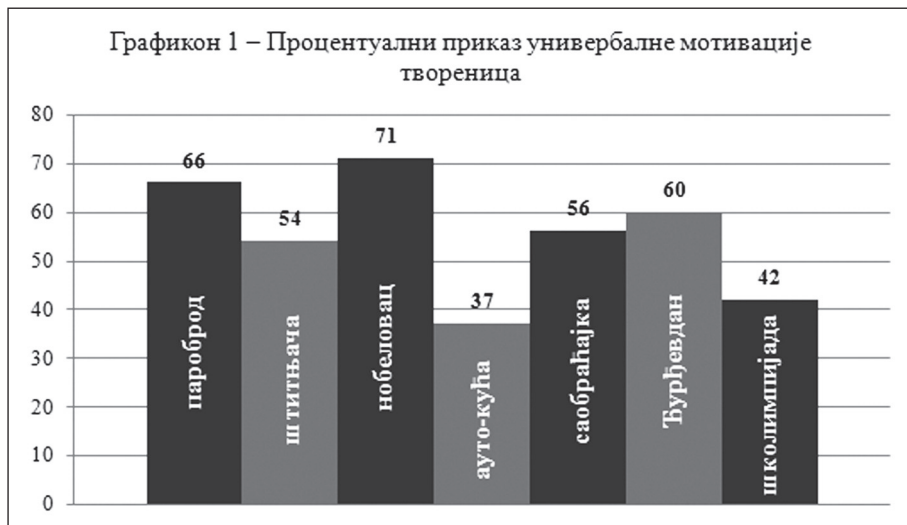
или скраћену основу зависног члана синтагме (*другак* ← *други рој*, *безмаџак* ← *безмаџично друштво*), који не мора бити придјев (*медар* ← *произвођач меда*), овај аутор ту убраја и процесе у којима атрибутив преузима функцију именовања (*сабирачице* ← *йчеле сабирачице*), синегдоху (*йчела* ← *йчелиње друштво*), композицију (*медобрање* ← *брање меда*), контекстну симплификацију (када се у једном дијелу текста употреби двочлани назив, а потом само атрибутив), те скраћивање (*ДБ* ← *Дадан-Блајнова кошница*).

4. На основу свега наведеног јасно је да универбизација у српској дериватологији још увијек није до краја дефинисана. Без обзира на то што Клајн децидирано наводи како „под универбацијом нипошто не подразумевамо поступно стапање синтагме у полусложеницу или сраслицу“ (Клајн 2003: 9), него само суфиксацију зависног члана именичке синтагме, сâм термин није погодан за такво ограничење – управо он дозвољава различита тумачења. Увид у славистичку, с њом и србистичку, па и енглеску и њемачку литературу то је потврдио – назив *универбација*, односно *универбизација* користи се с најразличитијим значењима. А то за један термин није добро.

4.1. Да бисмо додатно истакли природу овог проблема, одлучили смо показати како студенти филологије схватају процес универбизације, а при томе смо се послужили анкетом. У њој су учествовали студенти Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци (прва, друга и трећа година Студијског програма српског језика и књижевности, друга година Студијског програма руског и српског језика и књижевности, трећа и четврта година Студијског програма њемачког језика и књижевности те четврта година Студијског програма енглеског језика и књижевности). Анкету је попунило сто испитаника, од којих нико претходно није знао шта значе термини *универбизација* и *универбална мотивација*. Подразумијевало се, наравно, да као студенти филолошких наука и будући стручњаци за језик посједују довољно лингвистичког знања како би могли успјешно одговорити на постављена питања.

На почетку анкете дате су им дефиниције универбизације („Универбизација (лат. *unus* = један, *verbum* = ријеч) – творбени процес којим се од синтаксичке конструкције као мотиватора добија једна ријеч.“) и универбалне мотивације („Универбална мотивација

јавља се у примјерима када према твореници стоји синтаксичка конструкција која врши функцију мотиватора.“), а њихов задатак био је да од седам понуђених лексема (*пароброд*, *штитињача*, *нобеловац*, *ауто-кућа*, *саобраћајка*, *Ђурђевдан* и *школимпијада*) заокруже оне које сматрају универбима. Наведене лексеме нису случајно одабране – у складу с наведеним дефиницијама, све се, на неки начин, могу оквалификовати као универби, те смо и пошли од сљедећих претпоставки: 1) да ће испитаници то и препознати, тј. означити их све, а не само оне које су грађене суфиксацијом зависног члана именичке синтагме; 2) да се нико од испитаника неће одлучити само за лексему *саобраћајка*, насталу додавањем суфикса на редуковану придјевску основу. Добијени резултати представљени су на Графикону 1:

Као што се из графичког приказа види, 71% студената сматра лексему *нобеловац* универбом, али велик број њих мисли да су универбизацијом постале и сложеница *пароброд* (66%) и сраслица *Ђурђевдан* (60%). Више је студената, дакле, заокружило ове лексеме него изведенице *саобраћајка* (56%) и *штитињача* (54%). Најмање их се одлучило за сливеницу *школимпијада* (42%) и полусложеницу с префиксоидом *ауто-кућа* (37%), али ни то није занемарљиво. Дакле, ниједан примјер није остао незаокружен, те можемо закључити да термини *универбизација* и *универбална мојивација*, па чак и њихове дефиниције, могу кориснике, у овом случају студенте, збунити. Важно је, ипак, истакнути да је

13% студената заокружило само лексеме *шћићњача*, *нобеловац* и *саобраћајка* (Клајнови примјери). Нико од испитаника није се одлучио искључиво за лексему *саобраћајка*, која, с обзиром на скраћену придјевску основу, једина одговара Маројевићевим критеријумима. С друге стране, 12% студената све примјере сматра универбима.

Резултати су, дакле, дјелимично потврдили нашу полазну претпоставку – да ће све понуђене лексеме бити заокружене, с обзиром на то да се свака од њих може довести у везу са синтаксичком конструкцијом као мотиватором. Међутим, треба нагласити да се дио испитаника, упркос томе, одлучио само за оне које су настале суфиксацијом зависног члана именичке синтагме, с тим да нико није изабрао искључиво лексему која је настала додавањем суфикса на редуковану придјевску основу, што је било и очекивано.

4.2. Потребно је, ипак, да се овдје осврнемо и на питање да ли су универби само творенице настале додавањем суфикса на окрњену придјевску основу, као што Радмило Маројевић тврди. Одговор је, чини се, одричан. То је само један њен творбени тип. Окрњеност основе може се препознати у морфемској структури ријечи, али нема утицај на њено значење нити на то да њену мотивацију сматрамо универбалном. Она би се могла тумачити као резултат упрошћавања гласовних скупина тешких за изговор или, једноставно, тежњом ка економичности. На сличан начин добили смо и сложенице са редукованим основама (*шћоловод*, *шћоломјер*, *дуборез*, *водоземац* и др.), па их свеједно убрајамо у примјере настале композицијом (уп. Клајн 2002: 29–30). Исти је случај и са изведеницама типа *Сарајлија* (не **Сарајевлија*), *Војвођанин* (не **Војводињанин*) – уп. Клајн 2003: 13–14. С резервом треба узети и Маројевићеву тврдњу да би се, ако се универбизација схвати тако широко, и именица *сћарица* (← *сћара жена*) могла убројати у универбе. Наиме, ова именица није мотивисана синтагмом *сћара жена*, већ има придјевску основу, а у ствари је примјер суплетивне моћије (в. Клајн 2003: 10, као и тамо наведену литературу), те самим тим и не спада у универбе.

5. С обзиром на све поменуте радове у којима се разматра проблем универбизације, те на резултате анкете, може се тврдити да термин *универбизација* није довољно прецизан, поготово ако се узму

у обзир сви критеријуми које Ранко Бугарски (1986: 84) наводи као услове које неки термин треба да испуни. Односно, он јесте добар, али само за оно што означава у ширем смислу – процес претварања неке вишечлане синтаксичке конструкције у једну ријеч.

Ако се жели означити само један тип универбизације, тј. суфиксална творба именица од придјевско-именичке синтагме као творбене базе при чему се именица творбене базе елидира а суфикс додаје на придјевску основу, или чак и шире – суфиксална творба евентуално неке друге врсте ријечи од основе једног члана синтаксичке конструкције, онда би се то морало прецизније урадити. Пошто је акценат на томе да у твореници остаје основа само једне ријечи, а изоставља се друга ријеч (скупа са коријенским морфемама као носиоцима лексичког значења), могли бисмо посегнути за другим термином – *дерадиксација* (лат. *radix* – коријен), аналогно лингвистичким терминима *дејрефиксација*, *дејревербација*. Тако би се овај процес разликовао од композиције, синтаксичке творбе, сливања и др. – свих процеса којима заправо постаје једна једина ријеч од синтаксичке конструкције као мотиватора. Они сви већ имају своје називе, а скупа са дерадиксацијом могли би се сматрати подврстама универбизације. Уколико се додатно жели нагласити да у творбеном процесу обавезно учествује суфикс, коначан облик термина могао би бити *суфиксална дерадиксација*. Притом би назив творенице гласио *дерадиксал*, према Клајновом термину *йрефиксал* (Клајн 2002: 180).

6. Да резимирамо. Анализа ставова о универбизацији изнесених у дериватолошкој литератури показала је да је појмовно-терминолошки апарат ове науке у србистици и славистици још увијек недостатан, а разлози се могу тражити у томе што је она дуго сматрана саставним дијелом морфологије, односно лексикологије. У сваком случају, због широког спектра значења термина *универбизација*, неке појаве које се нарочито желе нагласити, а разматрају се у вези с тим процесом, дакле – један тип универбизације, требало би прецизније именовати. (Различити термини, између осталог, и настају због тога што се имају у виду различити аспекти неког феномена.) На тај би се начин могао дати допринос развоју општесловенског лингвистичког појмовно-терминолошког апарата и његовом усклађивању са општом лингвистичком терминологијом.

Литература

- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2010.
- ЈЕЛИЋ, Маријан. „О универбизацији у пчеларској лексици“. Владислава Ружић, Слободан Павловић (ур.). *Лексикологија, ономастика, синтакса (Зборник у част Гордана Вуковић)*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2011, 249–256.
- КЛАЈН, Иван. *Творба речи у савременом српском језику. Први део: слагање и префиксација*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска, 2002.
- КЛАЈН, Иван. *Творба речи у савременом српском језику. Други део: суфиксација и конверзија*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска, 2003.
- КОПРИВИЦА, Верица. *Творба именица од њридева у чешком и српском језику*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2006.
- МАРОЛЕВИЋ, Радмилу. „Типолошко диференцирање руског и српскохрватског језика (из дијахронијске и синхронијске перспективе)“. *Јужнословенски филолог*, XLII, 1986, 21–41.
- МАРОЛЕВИЋ, Радмилу. „Типолошко диференцирање руског и српског језика (из дијахронијске и синхронијске перспективе)“. *Српски језик данас*. Београд: ЗИПС – Српска радикална странка, 2000, 46–66.
- МАРОЛЕВИЋ, Радмилу. „Творба речи у савременом српском језику Ивана Клајна (2)“. *Српски језик*, XII/1–2, 2007, 501–600.
- МАРОЛЕВИЋ, Радмилу. „Српски језик: иновације у творби, новине у дериватолошком опису“. *Научни састајанак слависта у Вукове дане*, 38/1, 2009, 15–26.
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија. „Музички жаргон младих (I): Ледило свирка у Београду и гнаћ веселуху у Москви“. *Гласник Етнографског института САНУ*, LVII/1, 2009, 27–50.
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија. *Музички жаргон младих и младежний музикални сленг. Компаративни поглед*. Београд: Етнографски институт САНУ, 2012.
- ОТАШЕВИЋ, Ђорђе. „Варијантност вишечланих термина (на материјалу железничке терминологије)“. *Стандардизација терминологије*. Београд: САНУ, 1996, 51–65.
- ОТАШЕВИЋ, Ђорђе. „Универбација“. *Наш језик*, XXXII/1–2, 1997, 52–63.
- РИСТИЋ, Стана. „Универбизација као средство експресивизације разговорне лексике“. *Јужнословенски филолог*, LI, 1995, 125–133.
- РИСТИЋ, Стана. „Универбизација као средство експресивизације“. *Експресивна лексика у српском језику: теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2004, 189–196.
- ЂОРИЋ, Божу. „О неким творбеним моделима са становишта језичке економије“. *Научни састајанак слависта у Вукове дане*, 20/2, 1991, 75–82.
- ЂОРИЋ, Божу. „О суфиксалној универбизацији у српском језику“. *Српски језик*, I/1–2, 1996, 60–64.
- ЂОРИЋ, Божу. *Творба именица у српском језику (одабране теме)*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008.

Порић, Божо. „Универбизација у српском језику на фону хомонимије“. *Труды и материалы Международного научного симпозиума „Славянские языки и культуры в современном мире“*. Новые явления в славянском словообразовании: система и функционирование. Москва: Издательство Московского университета, 2010, 326–336.

*

- ANČIĆ OBRADOVIĆ, Marija. „Izvedene imenice – I. Uključivanje značenja ili semantička kondenzacija“. *Radovi Filozofskog fakulteta*, V, 1968–1969, 241–254.
- BRINTON, Laurel, Elizabeth Closs TRAUGOTT. *Lexicalization and Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- BUGARSKI, Ranko. *Lingvistika u primeni*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1986.
- BUGARSKI, Ranko. *Žargon. Lingvistička studija*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2003.
- BUGARSKI, Ranko. *Žargon. Lingvistička studija*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2006.
- BUSSMANN, Hadumod. *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2002.
- CRYSTAL, David. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell Publishing, 2008.
- DOKULIL, Miloš. *Tvoření slov v češtině, I, Teorie odvozování slov*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.
- FLEISCHER, Wolfgang, Irmhild BARZ. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Berlin – Boston: De Gruyter, 2012.
- HELCL, Miloš. „Univerbizace a její podíl při růstu dnešní slovní zásoby“. *Slovo a slovesnost*, 24/1, 1963, 29–37.
- JEDLIČKA, Alois. „Univerbizace a multiverbizace v pojmenovacích strukturách“. *Slavica Pragensia*, IX, 1969, 93–101.
- JEDLIČKA, Alois. „Конфронтационе напомене о тзв. универбизацији и мултивербизацији“. *Научни сасиџанак славистиџа у Вукове дане*, 11/2, 1982, 113–123.
- KRISTAL, Dejvid. *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Prev. Ivan Klajn, Boris Hlebec. Beograd: Nolit, 1988.
- LEECH, Geoffrey. *A Glossary of English Grammar*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
- MATTHEWS, Peter H. *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- MEIBAUER, Jörg et al. *Einführung in die germanistische Linguistik*. Stuttgart: J. B. Metzler, 2007.
- OTAŠEVIĆ, Đorđe. „Kalkiranje i univerbacija“. *Zagonetač*, 318, 1988, 11.
- RADOVANOVIĆ, Milorad. „Dekompozicija i univerbacija“. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLVII/1–2, 2004, 43–49.
- SIMEON, Rikard. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva (II)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1969.

Горан Б. Милашин

УНИВЕРБИЗАЦИЈА С ПОЗИЦИЈИ СЕРБСКОЈ ДЕРИВАТОЛОГИЈИ

Резюме

Универбизација в дериватологији преимущественно определяется как словообразовательный процесс, в котором сложная синтаксическая конструкция превращается в одно лишь слово. Тем не менее, если всмотреться в примеры, приводимые в сербском словообразовании в качестве иллюстрации к универбизации, создается впечатление, что все еще не вполне понятно, что такое в самом деле этот процесс, и чем он отличается от остальных словообразовательных процессов: суффиксации, композиции, синтаксического словообразования и т. п. С этим как раз связаны основные задачи данной работы – показать различные взгляды на универбизацию в сербистике, сопоставить их с соответствующими позициями в славистической и англосаксонской литературе, а также предложить некоторые потенциальные решения данного вопроса.

Ключевые слова: универбизация, сербская дериватология, синтаксическая конструкция, дерадикация.

Goran B. Milašin

UNIVERBATION FROM THE POINT OF VIEW
OF SERBIAN DERIVATIONAL MORPHOLOGY

Summary

This paper analyzes different meanings of the term *univerbation* in the Serbian word-formation processes. The main goals were to investigate different perspectives on univerbation in Serbian derivational morphology, to compare it with the views in the Slavic, English and German papers and dictionaries, and then to offer some potential solutions. In derivational morphology, univerbation is usually defined as the process of transformation of a syntactic construction as a motivator into a new single word. However, when we consider examples of univerbation from Serbian word-formation processes, we get an impression that it is not yet completely clear what this process actually is, and what distinguishes it from the other word-formation processes. One of the problems is the term *univerbation* (from Latin *unus* – ‘one’ and *verbum* – ‘word’), because it can be understood in several ways – as a name of the process of combining two or more words into a new single word: it can also include compounding, blending and syntactic word-formation, not only one type of the processes as it is often the case in Serbian derivational morphology. That is why we need to find some better term to name the process in which the motivator is a syntactic structure *adjective + noun*, and a new word is made by adding some suffix on the base of an adjective (*саобраћајна несрећа* → *саобраћајка*). We propose that this term can

be *deradixation*, which suggests that a new word is made by eliminating some free morphemes (*radices*) from a motivator.

Keywords: univerbation, Serbian derivational morphology, syntactic construction, motivator, deradixation.